

De Vrijheid

OISTERWIJK

Lindeind 19

De Lind 16, 5061 HW

Sedert 1825 woonde en werkte hier bijna twee eeuwen de familie Berkelmans. Lange tijd stond achter dit huis hun looierij aan de rand van de toen nog niet verlegde Voorste Stroom. Die schijnt echter ook vroeger niet steeds dezelfde loop gehad te hebben, daar sprake is van een werfken over de stroom, dat zich uitstreckte tot de Oude Stroom. Van de veertiende eeuw tot in de 19-de eeuw was de rode draad door de geschiedenis van dit erf een pacht aan de Tafel van de H.Geest ten behoeve van de Oisterwijkse armen. Het pand is een gemeentelijk monument.

Lindeind 19

De Lind 16, 5061 HW

19

Ter plaatse waar het stamhuis staat van de Oisterwijkse tak van de familie Berkelmans woont in 1394 Peter Stert¹ en in 1429 Jacob van Brake². Een pacht van zes lopen rogge uit Jacobs woonhuis is door Gijsbrecht Jacobs en Cathelijn, zijn wijf - zijn tijdgenoten - vermaakt³, waarschijnlijk aan de altaristen, die de pacht later hebben doen toekomen aan de Tafel van de Heiligen Geest. Deze last is door de weduwe van Francis Berkelmans in 1866 weggenomen door aan het Rooms Catholijk Armbestuur de gekapitaliseerde som van anderhalve gulden 's-jaars te betalen⁴.

In 1445 zit op dit erf Beel, de weduwe van Henrik van Beke. Zij heeft vier kinderen: een zoon, Henrik, en drie dochters, Margriet, Juut, welke uit haar huwelijk met Aart Buckinc Goyaartszoon drie kinderen heeft (Engel, Henrikske en, de in 1473 nog onmondige zoon, Jacob) en tenslotte Beatrix, welke trouwt met Henrik Henrik Moels⁵. In genoemd jaar 1473, wanneer Beel afgaat van de tocht, wordt dit huis toegescheiden aan Hein Moels⁶. Hij zal de verzorging van Beel op zich hebben genomen, want die behoudt zich voor `een camer inden huse ende wermois inden hof hoer leven lanck` en Henrik Moels heeft zijn eigen huis, twee huizen verderop westwaarts gelegen, overgedragen aan Aart Buckinc voornoemd. In 1501 hebben de kinderen van

¹ sH,R.1180,74;

² Otw,R.144,64v;

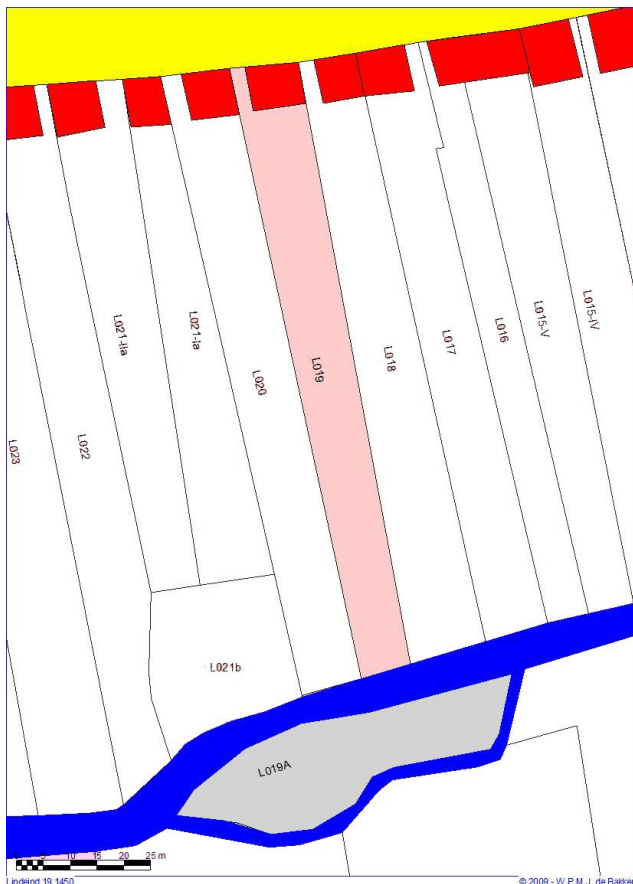
³ GA ged. 54,15v;

⁴ W. de Bakker, *Inventaris van het archief van de parochie St. Petrus-banden te Oisterwijk*, no. A12;

⁵ Otw,R.179,2v;

⁶ GA ged. 54,15v; zie ook sH,R.1262,368 (1493);

Henrik Moels dit huis nog. Zijn dochters Elisabeth, Juut (welke ongetrouwd is gebleven, maar een natuurlijke zoon, Jan, heeft van de buurjongen Jan Huibrechts de Clerck⁷ en Margriet (welke is getrouwd met Rutger Jan Timmermans) beloven hun broeder Jacob, die een geestelijke staat kiest en priester is geworden⁸, een lijfrente tot voldoening waarvan dit huis als onderpand dient⁹. Er is ook nog een zoon Henrik Moels, die een lijfrente verkoopt uit zijn een vijfde gedeelte in dit huis¹⁰; hij is getrouwd met Truiken Henrik Willemsdochter¹¹. De koper der lijfrente en het deel van Henrik is Matthijs van der Elst, die dat deel dan ook in 1506, tegelijk met het vier vijfde deel in het huis met hof en *met eenen werftken daer teynden aenliggende, daer een water tusschen beyen doer loopt* wat in handen is van heer Jacob Moels, Elisabeth, zijn zuster en Rutger Jansen Timmermans, verkoopt aan Lenaart Goyaart Gerits. Lenaart moet de kinderen Moels 105 peter van 18 stuiver betalen¹². Het huis staat dan dwars - dus met de korte gevel - op de straat, want de osendrup valt terzijde op het erf van de nakinderen van Huibrecht die Clerck bij Engel, dochter van Aart Buckinc, hetwelk hiervoor onder Lindeind 18 is ter sprake gekomen.

Lenaart Goyaart Gerits, die bij een beschrijving van een begrenzing heet te zijn de *gezel* van Willem Poynenborch¹³, verliest zijn huis door brand. De hofstad met het werfke verkoopt hij op 26 juni 1507 aan Jacob, de zoon van Aart Buckinc¹⁴. Die bebouwt de hofstad weer. In 1524 gelden Jacobs schoonzoons Matthijs Matthijszoon van der Elst (als man van Juut) en Henrik Lambrecht Noeyssen (als man van Geertruid)

- 7 Otw,R.231,11v;
- 8 Otw,R.210,12v;
- 9 Otw,R.205,28v;
- 10 Otw,R.205,57;
- 11 Otw,R.237,1;
- 12 Otw,R.210,-;
- 13 sH,R.1276,101v;
- 14 Otw,R.211,37;

een erfcijs van drie rijngulden uit de helft van dit huis aan de Plaatse en het klein huiske daarbij¹⁵. Er is sprake van de helft omdat er nog twee andere dochters van Jacob zijn¹⁶: Anna, welke is getrouwd met Willem Herman Backs, en Jenneken, welke is getrouwd met Gerit Egbaarts die Vriese¹⁷. Tesamen verkopen de erven van Jacob Buckinc dit huis in hetzelfde jaar 1524 nog aan Jan die Beer Jacobszoon¹⁸. De lasten zijn¹⁹ een cijns van vier stuiver en een oort, te betalen aan de hertog, een erfpacht van zes lopen rogge aan de Tafel van de H.Geest van Oisterwijk, een erfpacht van tien lopen rogge aan de persoon en de altaristen en het onderhoud van een roede van de dijk. Het jaar daarop, in 1525, wordt het huis verkregen door een andere Jan die Beer, namelijk de zoon van Peter, maar uiteindelijk erft Eliaas, zoon van Jan die Beer Jacobszoon, het van zijn vader²⁰.

Na de dood van Eliaas wordt het huis in 1540 toegescheiden aan de oudste van diens tien kinderen, Laureins²¹, die trouwde met Willemken, de dochter van Willem Willems sVriese. Willemken werd op jeugdige leeftijd al weduwe en is hertrouwd met Jan Claes de Steenbecker²². Uit haar huwelijk met Laureins de Beer heeft ze een zoon, Helias, die later priester is geworden, en twee dochters, Margriet (welke is getrouwd met Henrik Jan Henriks de Steenbecker²³) en Heilken²⁴. In 1549 heeft Willemken, met toestemming van haar kinderen die momboor zijn, namelijk Anthonis Jan Jacobs sBeren en Jan van Boxel, het hier behandelde huis verkocht aan Joost Aarts van Eersel²⁵. Die zal door zijn huwelijk met Anna Buckincks wellicht tot de vrienden en magen zijn gerekend, doch Jan Elias Jan sBeren bestond de verkopers nader en heeft de koop vernaderd. Als weduenaar heeft die, 10 jaar later, toch nog opgedragen aan Joost Aarts van Eersel. Het goed wordt dan omschreven als *huys, gront, hoff ende afterhuys met zijne gronde ende toebehoirten, met eenen werftken daer teynden aenliggende, over den Ouden Stroom, metten boriewech voir vander straten totter Vloeten toe*²⁶. De zoon van Joost, Aart van Iersel, verkoopt dit huis in 1590 aan Dierk Gerit Dierks van den Wiel²⁷. Die borieweg blijkt dan aan de oostzijde van het erf te liggen. In 1656 is hij gekocht door meester Peter Donkers²⁸.

Dierk van den Wiel heeft zijn goed herhaaldelijk bezwaard. In 1612 verkoopt hij een cijns van 6½ carolusgulden aan Catharina, de in Haaren woonachtige weduwe van Adriaan Joost Moonen²⁹. In 1616 verkoopt hij een cijns van vijf carolusgulden, gaande uit dit huis, ten behoeve van het Arme Manhuis³⁰. In 1626 koopt de Bosschenaar Gerard Donck Gerardszoon van hem een, jaarlijks op Driekoningen te betalen, cijns van vier carolusgulden en 15 stuiver, zulks ten behoeve van zijn stiefzoon Dirk, het enig kind van Adriana, dochter van Cornelis Meyden, bij haar eerste man Cornelis Dirks Fabri³¹. Wanneer Dierk in 1631 als weduenaar ten behoeve van zijn eigen kinderen Gerit en Heilwich, de vrouw van Wouter Goossen Peynenborch, afgaat van de tocht in dit huis, is het loodzwaar belast geraakt³². Het wordt toegescheiden aan

¹⁵ Otw,R.228,37v;

¹⁶ Otw,R.228,46v;

¹⁷ G. Berkelmans, Blokshekken, in *De Kleine Meijerij*, jrg IX (1956);

¹⁸ Otw,R.228,47;

¹⁹ Otw,R.244,21v; zie ook sH,R.1340,6v (1543);

²⁰ Otw,R.244,21v;

²¹ Otw,R.253,70v;

²² Otw,R.278,17;

²³ Otw,R.269,6; Otw,R.276,10;

²⁴ Otw,R.276,10;

²⁵ Otw,R.253,70v;

²⁶ Otw,R.263,34;

²⁷ Otw,R.284,82v;

²⁸ Otw,R.284,82v; zie ook de geschiedenis der onder Lindeind 17 en 18 behandelde erven;

²⁹ sH,R.1458,233;

³⁰ Otw,R.310,41;

³¹ sH,R.1537,152;

³² Otw,R.325,44;

Gerit van den Wiel. Die heeft op 15 juli 1647 aan de rentmeester van het gasthuis van Agnes van den Broeck in Den Bosch een cijns van 15 carolusgulden verkocht, welke na zijn dood, op 9 maart van het jaar daarop door Goosen Peynenborch als momboor der kinderen van Gerit alweer wordt gelost. Onderpand voor de betaling van die cijns was het hier besproken huis met een erf van 40 roeden, benevens een wei op de Kleine Hei³³.

Lijsken, weduwe van Gerit Dierks van den Wiel, heeft op 16 maart 1648 de tocht in een *huyse, hoff, schuer ende stalle met henne gronden ende toebehorten ende erffenis daeraen liggende ende daertoe behorende, staende ende gelegen binnen der vrijheydt van Oisterwijck, aen de Plaetse ontrent den raidthuysen en strekkende met eenen eynde aende Plaetse ende metten andere eynde aenden gemeynen Molenstroom*, met de gerechtigheid in een *driesken, hierteynden ende recht over den voorscreven Molenstroom liggende* opgedragen aan Wouter Goossen Peynenborch en Jan Herberts de Cort als momboors en toezinders van de onmondige kinderen van Gerit. Die hebben het goed daarop (*consent hebbende van schepenen van Oisterwijck als opperweesmeesteren*) aan *Jannen sone Dierick Rutgers van Berckel* verkocht, onder voorbehoud van wat *nyet nagelvast en is ende tot dyen oyck den brouwketel, cuypen ende kuelback nyettegenstaende tselve nagelvast ofte muervast soude mogen wesen*³⁴. Jan van Berckel zal deze ruimte van de brouwerij hebben benut voor zijn lakenververij.

Hiervoor werd gesproken over de boriweg aan de oostzijde van het erf. Jans weduwe raakte deze kwijt. Omdat tussen haar en meester Peter *Donckaerts, chirurgijn* een *questie ende proces was opgestaen ende geresen* (namelijk *soo over limietscheijdinge ende palinge, heusendrop ende wecht tusschen henne beide erffnisse ende huijsinge daer sij tegenwoordich in sijn woonende*), hebben zij ter beslechting van hun geschil de hulp ingeroepen van *goede heeren ende vrunden* die op 8 juni 1656 tot een uitspraak kwamen welke niet geheel in het voordeel van de weduwe lijkt te zijn. Namelijk dat indien de weduwe *haer huijsinge, schuere ofte timmeringe aende oistsijde soude genootsaecht sijn te repareren int decken ofte metsen, dan den voornoemden Donckers sijne voordeure sal hebben te openen omme het selve bequaemelijcken te connen doen*, maar dat anderzijds door de weduwe de weg, welke genoemd is in de opdracht uit 1590, zou worden opgedragen aan meester Peter³⁵.

Door Jans ontijdig overlijden bleef zijn vrouw, Aaltje dochter van Thomas van den Heuvel, achter met tien kinderen. Van deze zijn er niet minder dan vijf als onmondige wezen achtergebleven toen ook Aaltje kwam te overlijden. Drie waren inmiddels volwassen geworden, namelijk drie dochters van welke één was

³³ sH,R.1602,404;

³⁴ OtW,R.342,33;

³⁵ Zie Lindeind 16; OtW,R.350,45;

getrouwd. Aan deze getrouwde dochter, Margriet van Berckel en haar man Michiel van Iersel, is bijgevolg bij de scheiding en deling tussen de acht erfgenamen van Aaltje het hier behandelde huis *`ontrent de Capelle`* toegescheiden. Margriet kreeg verder een stukske weiveld in de vrijheid, gelegen bij Scheepersdijck, strekkende met één einde aan de gemeint. De helft (onbedeeld) in een weiveld genaamd de Peertsweye, eveneens in de vrijheid gelegen en wel in de Gemulhoeck. Een heiveld, genaamd *`t out heijvelt`* en de onbedeelde helft in een torfveld³⁶. Een *`stuxke weyvelt, achter sijnen hoff, over de rievier genaemt de Molenstroom`*, zoals dat aankwam bij de scheiding en deling tussen de gelijke kinderen van Johan van Berckel, is op 19 november 1671 door Michiel van Iersel, als man van Margriet van Berckel, vervreemd aan meester Peter Donckers, de oosterbuur³⁷. Kennelijk worden hier de *`seven roeijen dries`* bedoeld welke Aleid, weduwe van Jan van Berckel volgens het *`Naerder Quohier`* van 1665 bezat buiten *`haer eigen huijse`* en *`elff roeijen hooffs`*³⁸. De momboors van de vier onmondige kinderen van Michiel van Iersel bij Margriet van Berckel hebben in 1679, op 22 juni, aan juffrouw Alegonda van Berckel verkocht de afgebrande hofstad en het materiaal van dit huis³⁹. Zij herbouwde het huis en heeft huis en hof van 30 roeden in 1685 weer overgedragen aan Cornelis van Esch⁴⁰.

In feite bleven al deze transacties binnen dezelfde familiekring, zoals blijkt wanneer de erfpachten en rechten worden gescheiden welke zaliger juffrouw Maria van den Heuvel, in leven meesteres van den begijnhove van Turnhout, en zaliger de heer Johan van den Heuvel, in leven licentiaat in de rechten en kanunnik te Xanten, hebben nagelaten. Dat is in 1695, op 28 oktober, ten overstaan van de Tilburgse notaris Arnoldus van Loon⁴¹. Omdat het wel eens interessant is te zien hoezeer de katholieken in onze streek verbonden bleven met de Oostenrijkse Nederlanden vermelden wij allen die bij de notaris zijn vernoemd: juffrouw Catharina de Weer, begijntje op den hove van Turnhout, mede last hebbend van *`dheer Franciscus Govaerts, medicinae doctor tot Turnhout`*, als man en momboor van juffrouw Geertruid de Weer, juffrouw Anna de Weer, *`lest naergelaetene weduwe wijlen Anthonis Lombaerts`*, te Oisterwijk wonende, kinderen van zaliger Johan de Weer, in zijn leven rentmeester des kwartiers van Oisterwijk, bij Anna van den Heuvel verwekt. Voorts juffrouw Catharina Verschuren, laatst weduwe van Laurens Wijtens, geassisteerd met Adriaan van Iersel *`haeren meerderjarigen soon`*, juffrouw Elisabeth Verschuren, begijntje te Turnhout, ook voor de heer Joachim Verschuren, *`pastor tot Oeyken in Vlaenderen`*⁴², sinjeur Dirk Dankers, inwoner van Tilburg, als man van Anna Verschuren en Cornelis Colen, oud-schepen en oud-borgemeester te Tilburg, als lasthebber van de heer Thomas Verschuren, *`sijnen voorsonne`*, kinderen en kindskinderen van Joris Verschuren en Anna van den Heuvel. Voorts juffrouw Josina van Berckel, meerderjarige dochter, juffrouw Elisabeth van Berckel, weduwe van zaliger Cornelis van Esch *`tot Oisterwijck woonende`*, juffrouw Alegonde van Berckel *`baggiyntken op den hove van Turnhout, yeder geassisteert met sinjeur Adriaen Wijtmans haren neeff`*, (juffrouw Alegonde ook voor juffrouw Catharina van Berckel, begijntje te Turnhout, haar zuster, en Adriaan Wijtmans zowel als man van Allegonda van Iersel alsook voor zijn zwager Dirk van Iersel, kinderen en kindskinderen van Johan van Berckel en Alegonda van den Heuvel. Voorts sinjeur Andreas Ermers, oud-borgemeester van Tilburg, als man van Margreta Lemnius en als lasthebber van de heer Johan van Rijckevorsel, medinae doctor, de man van juffrouw Catharina Lemnius en van juffrouw Maria Lemmens, begijn te Turnhout en van sinjeur Hendrik Robert, *`coopman tot Turnhout`*, vanwege de drie minderjarige kinderen van juffrouw Maria Mallants, verwekt door sinjeur Ivo Lemmens, zijnde de kinderen en

³⁶ Otw,R.362,I,19;

³⁷ Otw,R.365,II,48v;

³⁸ GA 221,3v;

³⁹ Otw,R.373,II,32v;

⁴⁰ Otw,R.398,55v;

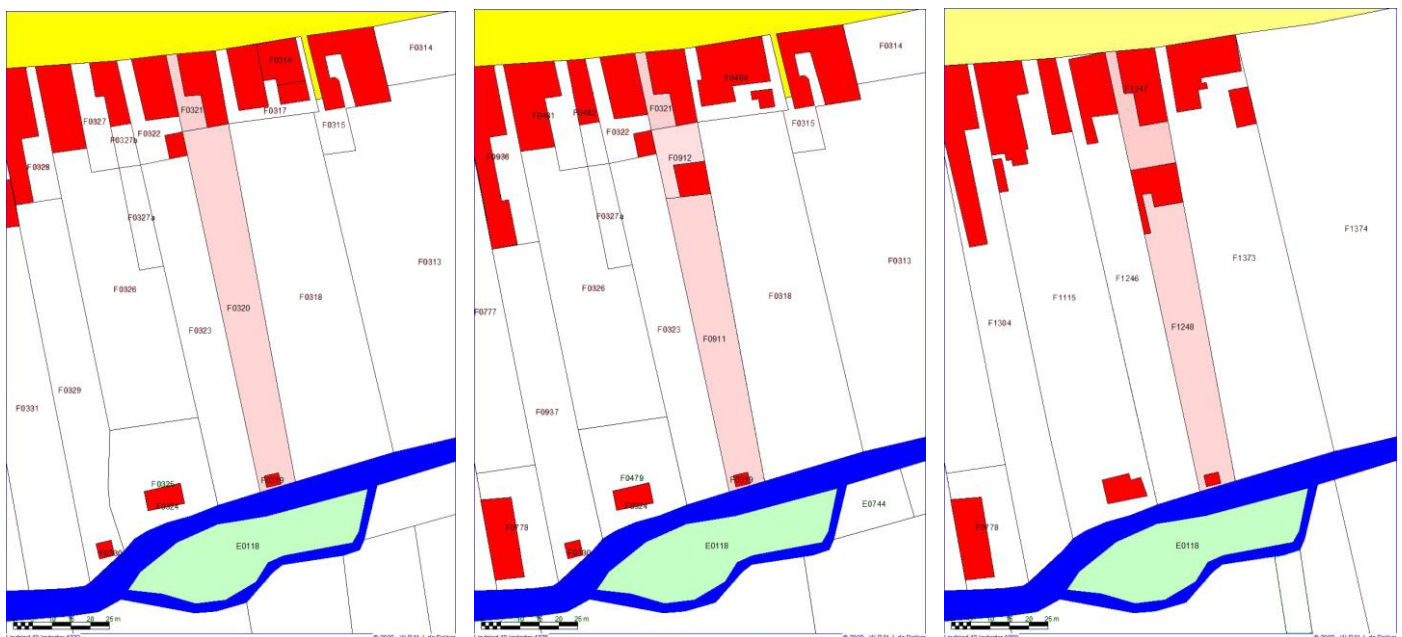
⁴¹ Tilburg,N.47,11v;

⁴² Bedoeld zal wezen: Oekene;

kinds kinderen van zaliger Barbara van den Heuvel en sinjeur Tieleman Lemnius, oud-president te Hilvarenbeek.

Bij de huisnummering rond 1736 staat dit huis ten name van de kinderen van Cornelis van Esch. In 1711 worden als zodanig met name genoemd: Maria (dan al boven de 16), Jan, Wouter, Alegonda en Peter⁴³. Maria van Esch, de vrouw van Arnoldus van Roessel deelt in 1760 met Antonie Peters van Esch⁴⁴, en deze laatstgenoemde krijgt het hier behandelde huis. De zonen uit diens huwelijk met - de van protestante huize zijnde? - Maria Elisabeth Lutter vinden geen van drie een bestaan in Oosterwijk, zodat zij (Jan, schoenmaker te Amsterdam, Thomas, bakker te Oosterhout en Piet, schoenmaker te Helvoirt) het ouderlijk huis enkele jaren na de dood van hun vader verkopen.

De Eindhovense leerlooier Johannes Franciscus van den Biggelaar wordt er op 28 november 1814 eigenaar van⁴⁵. Op 26 oktober 1825 wordt diens bedrijf overgenomen door Francis Berkelmans (1781 - 1834)⁴⁶, geboortig van Helvoirt⁴⁷. Na diens dood zet de weduwe, Johanna Cornelia van Gorkom, het bedrijf voort. Haar oudste zoon, Francis (1818 - 1896) en de op een na jongste, Jan (1826 - 1864), drijven de leerlooierij, waarvan het leder zoveel mogelijk wordt verwerkt in de schoenmakerij die Adriaan (1832 - 1917), de jongste zoon, drijft. Het ontijdig sterven van Jan leidt ertoe dat Francis en Adriaan, onder aandrang van hun moeder, onder de firma F. & A. Berkelmans gaan werken. Ingevolge een afspraak tussen de kinderen van Francis de oude komt het hier besproken huis aan Francis de jonge. Adriaan verwerft het naastgelegen westelijke huis, waar de Bonte Os uithangt. Geen der kinderen van Adriaan en slechts één van Francis de jonge treedt in het huwelijk: door het huwelijk van Gerardus Johannes Berkelmans de oude met Maria Canters komen er weer afstammelingen van voormelde Jan van Berckel en Aaltje van den Heuvel in dit huis⁴⁸. Na de dood van de weduwe van Gerardus Johannes Berkelmans de oude wordt dit toegescheiden aan de jongste zoon, eveneens Gerardus Johannes geheten.

⁴³ Jos J. van Dijk, Van Roessel, in *De Brabantse Leeuw*, jrg. 15 (1966), 97;

⁴⁴ Hij sterft te Oosterwijk op 18 september 1812;

⁴⁵ OtW, N.5341, 310;

⁴⁶ OtW, N.5352, 83; Van den Biggelaar woont dan te Grave;

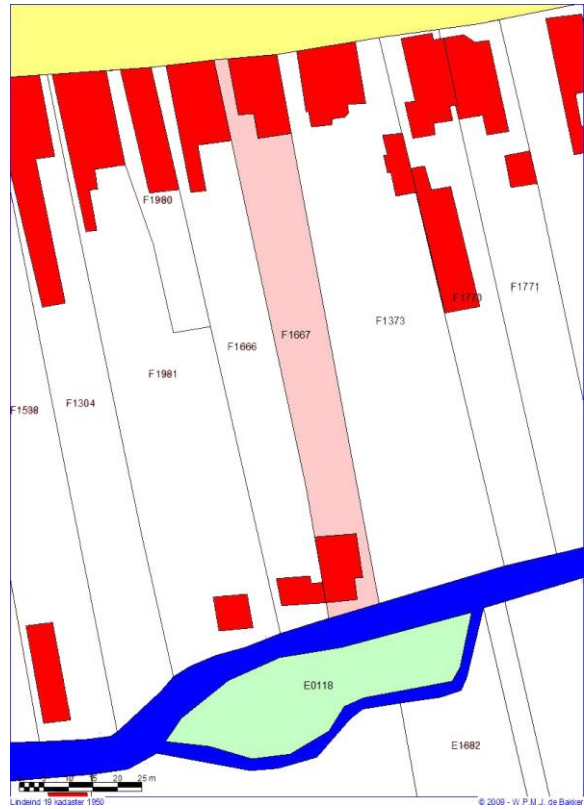
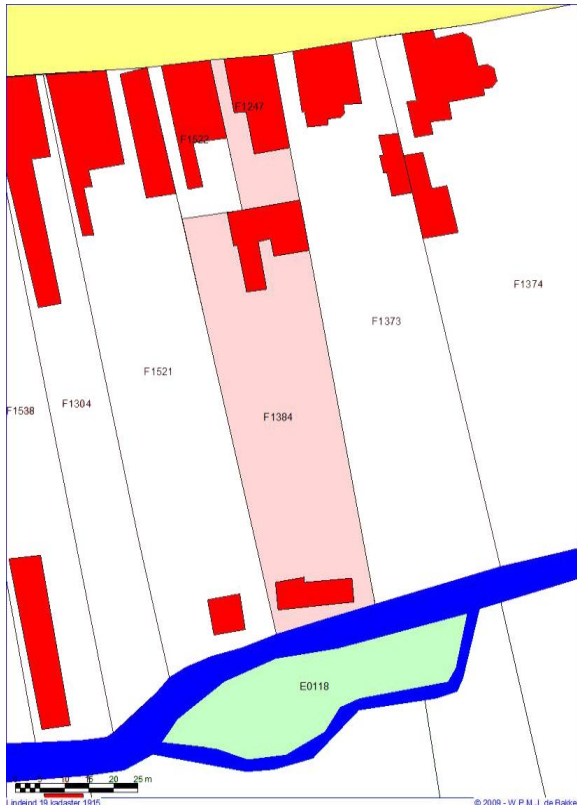
⁴⁷ F.319: huis en looierij (2); F.320: tuin (2); F.321: huis, schuur en erf (10);

⁴⁸ Zie genealogie Suys.

overzicht

LINDEIND 19

v.1394		? Gijsbrecht Jacobs
v.1429		Peter Stert
v.1445		Jacob van Brakel
27-1-1473	huis	Beel wede Henrik van Beke
4-10-1501	huis werft	Henrik Henrik Moels x Beatrix Henrik van Beke
4-2-1506	huis werftken (met water ertussen)	Matthijs Dierk van der Elst (1/5)
26-6-1507	afgebrande hofstad werftken (met water ertussen)	Lenaart Goyaart Gerits
3-12-1524	huis schuur werftken (met water ertussen)	Jacob Aart Buckinc
16-9-1525	huis schuur werftken (met water ertussen)	Jan die Beer Jacobszoon
5-4-1540	huis schuur werftken (met water ertussen)	Elias Jan Jacob die Beer
20-8-1549	huis schuur achterhuis werftken (water tussenbeide)	Laureins Eliaas die Beer x Willemken d. Willem Willems sVriesen (hertr. Jan Claas de Steenbecker
12-4-1559	huis achterhuis werftken over de oude stroom	Joost Aarts van Eersel x Anna Jacob Buckincks
12-4-1559	huis achterhuis werftken over de oude stroom	Jan Elias Jan sBeren x Marie Peter Peynenborch
4-1-1590	huis werft	Joost Aart van Eersel
14-5-1631	huis schuur boomgaard	Aart Joost Aart van Eersel
16-3-1648	huis schuur boomgaard 40 R brouwerij (?)	Dierk Gerit Dierks van den Wiel x Christina Aart Jacob Swaen
20-2-1668	huis schuur	Gerit Dierks van de Wiel x Lijsken
22-6-1679	huis brouwerij brandwijnketel (1674)	Jan Dierk Rutgers van Berckel x Aaltje d. Thomas van den Heuvel
16-5-1685	afgebrande hofstad	Margriet Jan van Berckel x Michiel Adriaan van Iersel
19-2-1760	huis 30 R	Alegonda van Berckel
28-11-1814	huis schuur 1/4 L (1754)	Cornelis Peter van Esch
26-10-1825	huis schuur	Allegonda van Esch
1864	huis brandhuis	Antonie Peters van Esch x Maria Elisabeth Lutter
1932	huis 4 R	Johannes Franciscus van den Biggelaar, leerlooier nr 198
1940	huis schuur looierij	Francis Berkelmans x Johanna Cornelia van Gorkom F.319/321
	huis schuur looierij	Francis Berkelmans de jonge <i>na 1874 F.911/912, na 1891 F.1247/1248; na 1900 met westelijk achtererf F.1384; na 1919 zonder westelijk achtererf F.1667</i>
	huis looierij	Gerardus Johannes Berkelmans de oude x Maria JGP Canters
	huis schuur	Gerardus Johannes Berkelmans de jonge <i>B311, na 1947 De Lind 16</i>

uit: www.devrijheidooisterwijk.nl 22-10-2009